

LUULEKEELE OLEMUS

Arne Merilai inauguratsiooniloeng
6. septembril 2011 Tartu Ülikooli aulas

Georg Stiernhielm, „Kuningliku assessori Georg Lilia epigramm Rootsi vabahärra Jakob Skytte dissertatsiooni puhul“ (1632)

Friedrich Menius, „Teoloogialitsentsiaadi kraadi puhul“ (1632)

Petrus Andreae, „Ülistuslaul õilsa hariduse kuulsusrikkast ülimusest“ (1633)

Georg Mancelius, „Luuletus adoneustes, ülikaunistatud ja ülimalt õpetatud respondendiisandale, kes dispuuteeris ühisest emakesest maast“ (1633)

Petrus Goetschenius, „Suurepäraseimale ja õpetatuimale isand Christian Osaengiusele, kes dispuuteerib filosoofialoorberite saamiseks“ (1634)

Andreas Orstenius, „On imelik, et vaid vähesed saavad oimudele loorberipärja“ (1638)

Johannes Fabricius, „Kas su tarkus ei kasva? Sa väitled põhjalikult!“ (1639)

Laurentius Ludenius, „Auväärsele, suurepäraseimale ja harituimale mehele, isand Johannes Gutsloffile, Urvaste kiriku väarikaimale pastorile, selle raamatu autorile“ (1644)

Andreas Berg, „Kerkib Tartus kõrge tipuga mägi...“ (1647)

1674

L'ART POÉTIQUE. CHANT PREMIER.

Dans ce premier Chant, l'Auteur donne des règles générales & des règles d'apparence, & se propose à la Poésie, qu'elle se puisse aussi avec promptitude & avec facilité, & se propose à la Poésie, qu'elle se puisse aussi avec promptitude & avec facilité, & se propose à la Poésie, qu'elle se puisse aussi avec promptitude & avec facilité.

C'EST en vain qu'au Parnasse un téméraire
Auteur
Pense de l'Art des Vers atteindre la hauteur.
S'il ne sent point du Ciel l'influence secrète,
Si son Astre en naissant ne l'a formé Poète,

REMARQUES.

Vers 2. *C'est en vain qu'au Parnasse, &c.*
On ne peut être Poète sans génie. M. Despreaux est plein de cette maxime, & en fait le fondement de toutes ses règles.
Vers 6. *Pour les Poètes, &c.*
Hor. de Art. poet. v. 36.
Tu nihil inveni dotes, faciesque Minerva.
Vers 11. *Et consulte long temps votre esprit & vos sens.* [Horace, Art. Poétique, v. 48.]
Sonnet mercuriel & spirituel, qui se voit à la page 200.
Paroles & versets duquel sont très fins.
Quel tableau lumineux.
Vers 11. *Amant, &c.* [Il s'agit d'un Amant, Auteur du *Mépris* de l'Amour, Il s'agit de l'Amour, selon M. Despreaux, du roman]

CHANT II

/- - -/

D'un ton un peu plus haut, mais pourtant sans audace,
La plaintive **Élégie** en longs habits de deuil,
Sait, les cheveux épars, gémir sur un cercueil.
Elle peint des amants la joie et la tristesse,
Flatte, menace, irrite, apaise une maîtresse.
Mais, pour bien exprimer ces caprices heureux,
C'est peu de l'être poète, il faut être amoureux.

Je hais ces vains auteurs, dont la muse forcée
M'entretient de ses feux, toujours froide et glacée ;
Qui s'affligent par art, et, fous de sens rassis,
S'érigent pour rimer en amoureux transis.
Leurs transports les plus doux ne sont que phrases vaines.
Ils ne savent jamais que se charger de chaînes,
Que bénir leur martyre, adorer leur prison,
Et faire quereller les sens et la raison.
Ce n'était pas jadis sur ce ton ridicule
Qu'Amour dictait les vers que soupirait TIBULLE,
Ou que, du tendre OVIDE animant les doux sons,
Il donnait de son art les charmantes leçons.
Il faut que le coeur seul parle dans l'élégie.

L'Ode, avec plus d'éclat et non moins d'énergie,
Élevant jusqu'au ciel son vol ambitieux,
Entretient dans ses vers commerce avec les dieux.
Aux athlètes dans Pise elle ouvre la barrière,
Chante un vainqueur poudreux au bout de la carrière,
Mène Achille sanglant aux bords du Simoïs,
Ou fait fléchir l'Escaut sous le joug de Louis.
Tantôt, comme une abeille ardente à son ouvrage,
Elle s'en va de fleurs dépouiller le rivage :
Elle peint les festins, les danses et les ris ;
Vante un baiser cueilli sur les lèvres d'Iris,
Qui mollement résiste, et, par un doux caprice,
Quelquefois le refuse afin qu'on le ravisse.
Son style impétueux souvent marche au hasard
Chez elle un beau désordre est un effet de l'art.

/- - -/

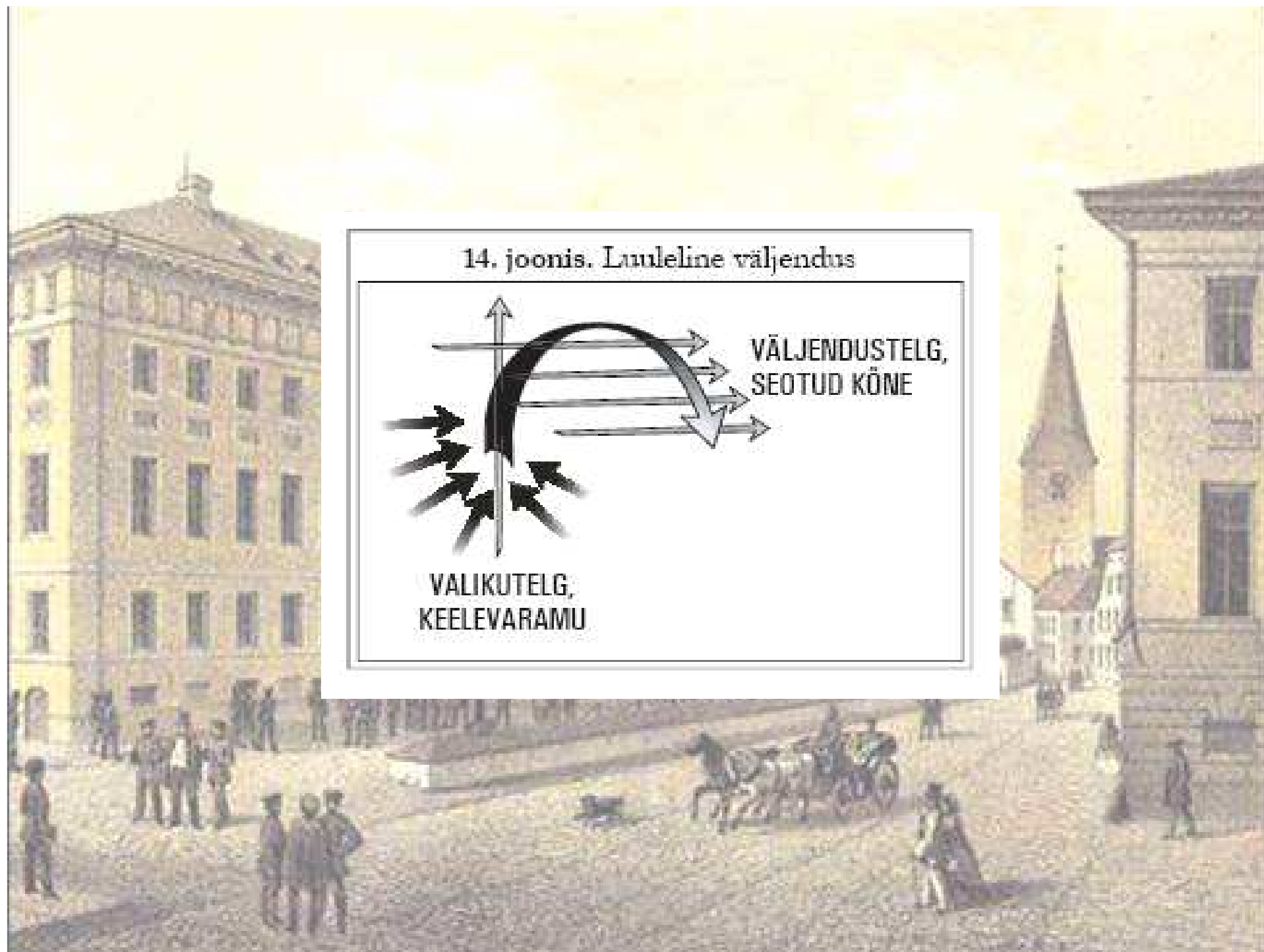
5. joonis. Keele osutav ja eneseleosutav roll

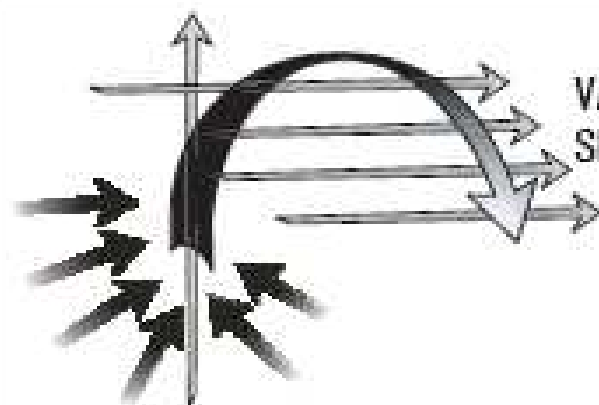
Lausungi eneseleosutus

Poetiline lausung Osutus ja kaasosutused

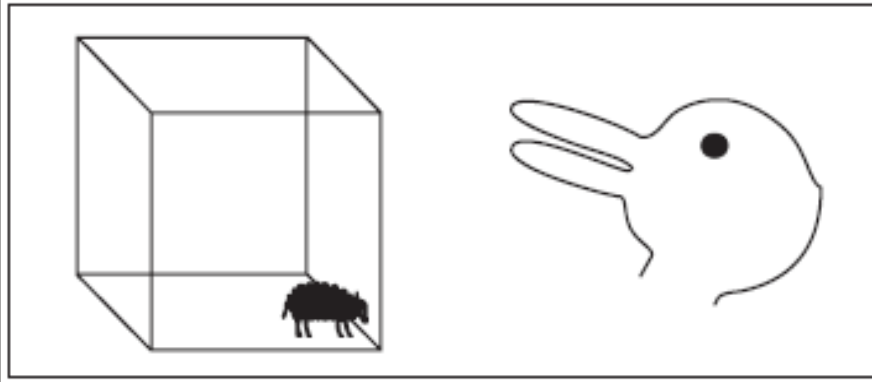
14. joonis. Luuleline väljendus

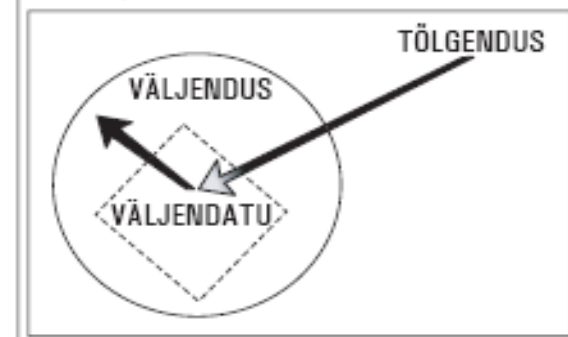
VÄLJENDUSTELG,
SEOTUD KÕNE

VALIKUTELG,
KEELEVARAMU

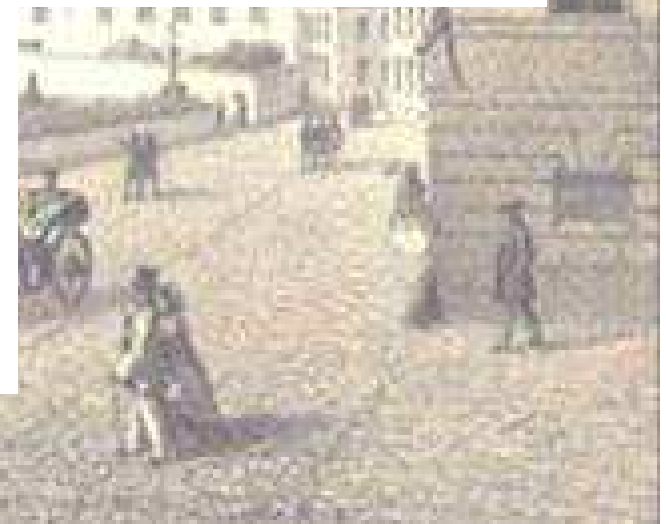
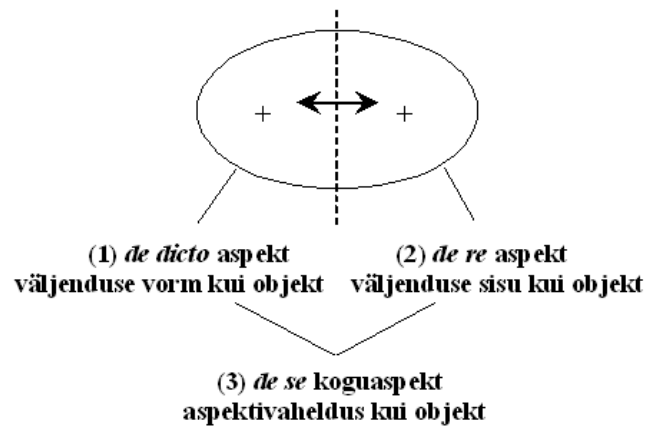
6. joonis. Kahemõtteline kujutis

12. joonis. Luuletuse mõistmine

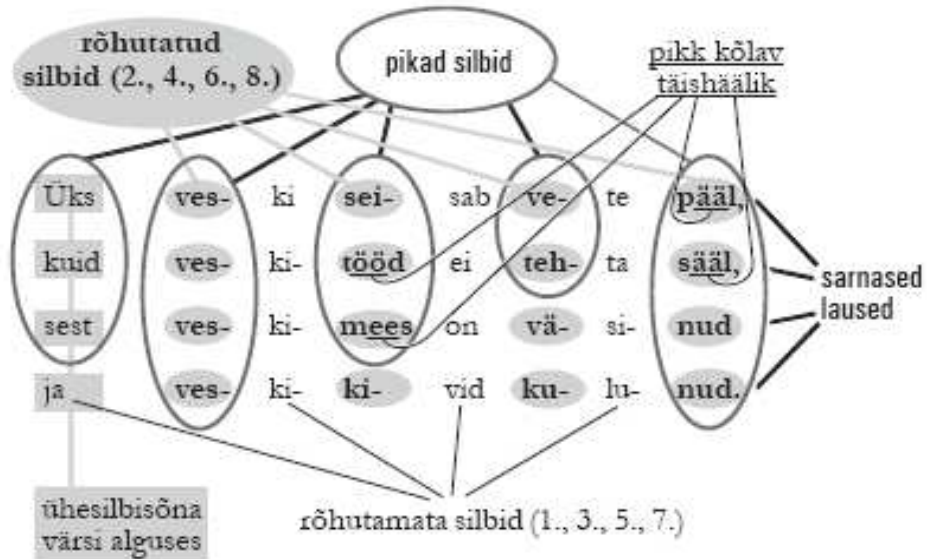

Poetiline mäng: üks lausung, kaks sisu

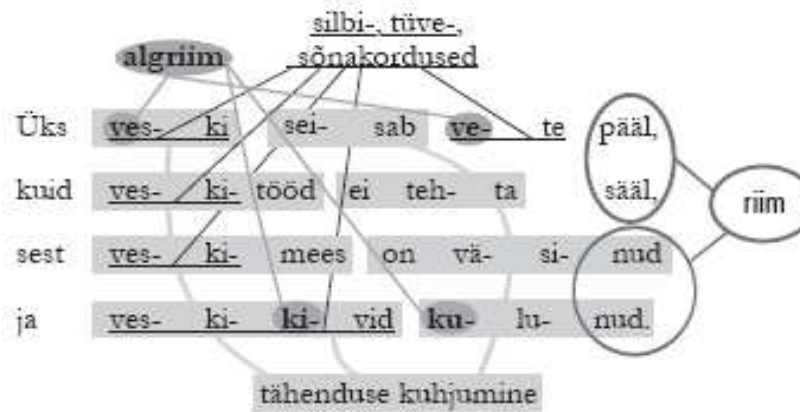

15. joonis. Luule keelelõimitus

I

II

A historical painting of a city square, likely in Tallinn, Estonia. The scene is dominated by a large, multi-story brick building with many windows. In the background, a church with a tall, dark spire is visible. The square is filled with people in 19th-century attire, some standing in groups and others walking. The overall atmosphere is that of a busy urban center from the past.

OOD ÜLIKOOLILE

Kroonpäärg

Humanitaarseile ümarvorme

Promagistraal

I

Kui ingliskooris kaigub *parodos*,
sest kiita soovib Sind, me ülikooli,
oo, *alma mater*, andesta meioos,
hulk imikuid... ma mõtlen õppetooli!

Käib mõte kahisedes pilliroos,
kuis sähvab põletavaid vaimunooli,
küll räsitud Sind ilma tuulteroos,
kuid ikka aus pead algebrat ja Boole'i!

Sul laulu loogem, anderikkad, koos
ja rakendagem mõnda amfibooli,
ei tarduda või vaim meil *status quos* —
ta vajab valgust, õhku, toitvaid sooli!

Ning Kronos, Sina, *bene facis, quod...*
kord kokku võtad kõik need *ad ja od!*

Kui ingliskooris kaigub *parodos*,
et levib taevalikku kammertooni,
toob mõte tagasi meid ajaloos,
täis murehetki, rõõmu, valujooni...

Eks olnud ülev teadus see maltoos,
mis toitnud teadmishimu, valgusvooni
viind janulisi palju inimsoos —
kultuuris määravana andnud tooni.

Taas kokku saage aegade pannoos,
Te, targad teadlased, kel veresooni
ju ikka täitnud leidmise narkoos
ehk nektar jumalikku unemooni.

Miks tungimas on vaim nüüd kõnetooli?
Sest kiita soovib Sind, me ülikooli!

II

Sest kiita soovib Sind, me ülikooli,
nüüd vaba meel — see ikka tema mood!
Siis, pruukinud krambambulit ja booli,
tas kangastuvad ajad, *inde quod*...

Kord Gustav Adolfile hüüti *skåh*,
siin hõisates, oh õnnis periood!
Mis juhtis kuninga ja Skytte hooli,
et Eestis edenesid asjalood?

Kuid pole hetki, mil ei lendaks nooli
ja kalmusid ei külvaks marsirood —
jäi üürikeseks tunglus rootsi kooli!
Ent siiski kõlab Sulle võimas ood,

me armas väike kuningas mantoos!
Oo, *alma mater*, andesta meioos...

III

Oo, *alma mater*, andesta meioos,
et puutusime vaskse kuju poosi,
ei mälu ole tabanud skleroos —
hing ainult kaotusest on täis neuroosi...

Kuid elu roomas edasi me soos,
läks idanaabrigagi sümbioosi,
teps joht ei olnud parata ses loos,
kui põdesime rasket abioosi...

Ent säde leiti varsti *quelque chose*,
ja teadusele süstiti glükoosi,
lõi lõkkele taas Struwes ja Parrot's —
scientiale töötas rikast noosi.

Pea Baer on kuulsat nikerdamas klooni,
hulk imikuid... ma mõtlen õppetooli!

IV

Hulk imikuid... ma mõtlen õppetooli
said asustama Tartu teadusmaad —
mil Krause rajas sambaile konsooli,
professorite pikenes paraad...

Suur Tsaar ei hinda Lääne Püha Tooli,
kuid päris Itta kah ei kaldu laad...
Ta talupojaseisusest ei hooli?
Kuss! Kriidiseks said ninad ka tšuhnaad!

Me Faehlmannit ja Kreutzwaldit kui sooli
maa ihkas nagu türklane halvaad,
Jaak Petersoni ande gladiooli
kas võrrelda veel kellegagi saad?

Nii mõnestki sai tõesti virtuoos,
käib mõte kahisedes pilliroos...

V

Käib mõte kahisedes pilliroos
või vaatleb tähetornist taeva laadi,
saab tõbiseile määratud diagnoos,
homunkulusi loodud ning ballaadi

ka uuritud... ehk riimisid rondoos...
Las lennata idee! Ja siis, hoplaadi!,
tal meta- ette võetudki morfoos —
kas iial tema sabast kinni saadi?

Oo, *Geist*, me Jumal — häbelik mimoos! —,
maist armasta ei suurt Sa auparaadi,
üks ometigi tabav vist prognoos:
jääd igavesti ikka iselaadi!

Täis eetrit taevas, põrgu metanooli —
kuis sähvab põletavaid vaimunooli!

VI

Kuis sähvab põletavaid vaimunooli,
et mitmed hüütud *heurekad* – ahhaad,
kes kõike teada soovib, etalooni
näeb raamatuis... tal unub vein ja praad...

Kui saatus käsib: *Kujunda ja vooli!*,
siis parem mitte kosta eid või jaad,
vaid haara kohe sarvist härjal: *Rooli!*,
ja läbi reisi leidmatagi maad!

Ning õpi tundma magnetit ja pooli,
suurt väge pakub teadmiste kaskaad;
surm raugana Su kiikuvasse tooli
vast saabugu... suur kaotuste tšihhaad...

Ei möödu elu ainult õnnehoos —
küll räsitud Sind ilma tuulteroos.

VII

Küll räsitud Sind ilma tuulteroos
ja pillutas kui kesk duellisaali,
kord rüüstas, hävitas, kui tahtis — poos,
kaos täielik... ei olegi fraktaali...

Siis jälle leebus, justkui kirk Pierrot's,
ning paadisõite tehti Kvistenthali...
Veel polnud aga läbi Tartu doos,
mil liikus ringi Vilde, nähti Saali...

Tõi surmatunge välja liibidos —
meil oli juba Freud, kuid polnud raali —,
taas lõõmama läks aja tuhatoos,
et uulits värviti — kui kirjut maali! *

Sult nõudku aeg nii mõndagi parooli,
kuid ikka aus pead algebrat ja Boole'i!

* Noor-Eesti sünd...! Ei tolmu semioos —
sest kõvasti sai löödud kord transvaali!

VIII

Kuid ikka aus pead algebrat ja Boole'i —
ses muutumatu vaaderpass ehk lood...
Et tudengid said minna Eesti kooli,
seks ülistagem Jaan & Päts & Cod!

Veel saabus mehi tervikuid ja pooli...
ning kehtis mõnigi veel salakood —
ent juba loodi meie ülikooli,
mil soomusronge hooldasid depood!

Riik waba vaevalt tundis telefoni,
ka nõrgaks jäi ta aja kajalood,
kui tarvitada aga parabooli —
ei oldud enam võõra vojevood!

Uus etteaste järgnes booleros —
Sul laulu loogem, anderikkad, koos...!

IX

Sul laulu loogem, anderikkad, koos,
et kergitada rahvuse kuraasi,
mett määrigem ka mokale või moos,
šamaanidena jõudkem taas ekstaasi!

Mis kahju tõi küll eliting ehk roos,
Su kehale — tal tehti siis massaaži,
kuid samuti, oo Aavik, Veski, Roos —
me keelgi vajas mõningat montaaži...

Veel rätsep Õhk ja tema "õnneloos"
ei olnud jõudnud lõplikusse faasi,
sest rahvusteadustele nende hoos
võis laulda hosiannat aulas: *fā – si...*

Lips kaela, kõne tasku, aktusele — *halh!*
Ja rakendagem mõnda amfibooli!

X

Ja rakendagem mõnda amfibooli
 et vallandada pidukõnevood,
 nii suurendame Sinu oreooli,
 mis haavadele palsam on ja jood!

Sul taluda veel polnud sammaspooli,
 et solgitakse ära ajalood,
 võis uurida semiiti ja kreooli,
 sest oma asi — heegeldad või kood!

Käis vaba tee Pariisi ehk Tirooli,
 peaks valvama kes, mida sööd ja jood?
 Suits (Gustav) uuris France'i (Anatole'i)
 ning luuramas ei paistnud trahviroom...

Euroopagi sest kirjas Sa tabloos —
 ei tarduda või maa meil *status quos*!

XI

Ei tarduda või maa meil *status quos*...
 kuid kallerdama siiski pandi vaasi!
 Kui valgus hakkas koitma Koordi soos,
 läks elu justkui ori — Vene baasi!

Heil!... Hitlerilgi võetud oli voos
 ja ropusti sai kogetud santaaži...
 Siis õue astus Ždanov ja kolhoos
 ning Suurest Asjast tehti, *eh!*, kollaaži!

Kuis emasid küll sõimati argoos —
 kes mõõta jõuaks punanihke faasi!
 Eht sigadusi tehti seal — büroos! —,
 öös valitsesid KGB ja Stasi...

Kes nuhtleks täna Talurit või Pooli —
 ta vajab valgust, õhku, toitvaid sooli!

XII

Ta vajab valgust, õhku, toitvaid sooli —
see, keda nüpeldanud Marxi roop!
Me parem pruugiks joogina tosooli...
Jah, pigem *rectum*iks meil olgu Koop!

Kuid teadus edenes, mis sest et sooli
ja maksa tabas tihti jõhker hoop...
Veel paljud esindasid vana kooli,
nii käest ei langenud mistahes -skoop!

Kes taga igatseb — ei tunne pooli-
gi asju ajast, millal laulis Loop,
kamasse uurida või aerosooli
ei olnud lihtne... suisa horoskoop!

Kas kroonikuks mõnd vaja Bernard Shaw'd?
Ning, Kronos, Sina, *bene facis, quod...*

XIII

Ning, Kronos, Sina, *bene facis, quod...*
tõe kinnistad ka oma versiooni...
Hümn olgu see! Ei mingit fablood,
vaid rõõmulauluks korporatsiooni!

Vool lülita! Lööb särtsu elektrood,
mis läbistab me hinge, natsiooni!
Mutt justkui läbi kaevab sealt metrood —
see tõuseb kõrgele, täis pluss-iooni!

Kas meenutad veel olnut — need ja nood...
Ei ühtegi Sa unusta persooni?
Kes mängib maha oma vaimsed vood,
freooniga kui hävitab osooni!

Oi värsiseppa — *misse?* —, viid või tood?
Kord kokku võtad kõik need ad ja od!

XIV

Kord kokku võtad kõik need ad ja od,
et kaugelt kaeda... Lotmanit nii *coolh*.
Kas imestunult siis: *Ah nõnda lood!*,
me proffide näed veidraid palgepooli?

Aeg, kuulata! Ei näe?! Kus prillipood?
Meil vaja rohkem tarkpäid... Spordis Nooli...
Noort sugu innustab see vana mood —
lipp musta-valget, vasevitriooli!

Me toitev ema justkui suur pagood
kuis sünnitanud — vaja validooli!
Nahk tselluliitne... ruttu nüüd rulood,
ja mürri, ambrat, lõhnavat mentooli!

Kuum pisar kerisel... särab Karisel
— ohhoo!... võizoo! —
kui ingliskooris kaigub — *exodos!*

Postmagistraal

Kui ingliskooris kaigub *exodos*,
sest kiita soovib Sind, me ülikooli,
oo, *alma mater*, andesta meioos,
hulk imikuid... ma mõtlen õppetooli!

Käib mõte kahisedes pilliroos,
kuis sähvab põletavaid vaimunooli,
küll räsitud Sind ilma tuulteroos,
kuid ikka aus pead algebrat ja Boole'i!

Sul laulu loogem, anderikkad, koos
ja rakendagem mõnda amfibooli,
ei tarduda või vaim meil *status quos* —
ta vajab valgust, õhku, toitvaid sooli!

Ning Kronos, Sina, *bene facis, quod...*
kord kokku võtad kõik need ad ja od!

LUULEKEELE OLEMUS

Arne Merilai inauguratsiooniloeng
6. septembril 2011 Tartu Ülikooli aulas

Vivat! Crescat! Floreat!

